

**SPRAWOZDANIE Z DRUGIEJ EDYCJI CYKLU
WYKŁADÓW
KOŚCIELNE DZIEJE PIŁY,
(PIŁA, 16 WRZEŚNIA 2014 R. – 10 CZERWCA 2015 R.)**

W 2013 r. w związku z jubileuszem 500-lecia miasta Piły staraniem parafii pw. Świętej Rodziny, Archiwum Salezjańskiego Inspektorii Piłskiej oraz Archiwum Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej zorganizowano cykl comiesięcznych wykładów, które odbywały się pod hasłem „Kościelne Dzieje Piły”. Miłym zaskoczeniem dla organizatorów była wysoka frekwencja na każdym z tych spotkań z historią skoncentrowaną wokół życia religijnego miasta¹¹. Organizatorzy podjęli więc decyzję o kontynuacji tej inicjatywy. W okresie od września 2014 r. do czerwca 2015 r. odbyła się druga edycja *Kościelnych Dziejów Piły*. Tematyka wykładów tym razem poświęcona była wybitnym duchownym związanym z Piłą i regionem.

Nasze spotkania z historią rozpoczęliśmy 16 września 2014 r. Gościliśmy wówczas z prelekcją mgr. Józefa Olejniczaka, dyrektora Muzeum Stanisława Staszica w Pile, który zaprezentował temat *Ksiądz Stanisław Staszic – życie i dzieło*. Bohater wykładu to nie tylko najwybitniejszy pilanin w historii miasta, ale również jedna z najznakomitszych postaci polskich dziejów. Przy wszystkich naukowych i społecznych zasługach Staszica dla Ojczyzny najmniej znanym i najbardziej pomijanym niemal we wszelkich publikacjach jest fakt jego kapłaństwa. Stąd też na *Kościelnych Dziejach Piły* nie mogło zabraknąć dyskusji na ten temat, która pokazała z kolei, że związanych jest z nim ciągle wiele niewiadomych. Nasza wiedza na temat stanu duchownego Stanisława Staszica wciąż opiera się na badaniach przeprowadzonych przez ks. prof. Mariana Banaszaka na potrzeby sesji naukowej, która odbyła się w Pile przed dwudziestoma laty¹². Być może warto w przyszłości zmierzyć się z tym tematem i przebadać go jeszcze bardziej gruntownie.

Kolejny wykład zaprezentował mgr Marek Fijałkowski z Muzeum Okręgowego im. Stanisława Staszica w Pile, który jest redaktorem monografii Piły opublikowanej z racji jubileuszu 500-lecia miasta¹³. Historyk zaprezentował temat *Ksiądz Jan Czerski, wikariusz parafii św. Janów w Pile, schizmatyk*. W 1845 r. Jan Czerski porzucił kapłaństwo i zerwał formalnie z Kościołem katolickim. Zorganizował niezależną

¹¹ J. Wąsowicz, *Cykl wykładów „Kościelne dzieje Piły”*, „Kronika Inspektorialna” (2013), nr 23, s. 65-67; Tenże, *Sprawozdanie z pierwszej edycji cyklu wykładów „Kościelne Dzieje Piły” przygotowanych z okazji Jubileuszu 500-lecia miasta, (Piła, 8 października 2013 r. – 25 czerwca 2014 r.)*, „Rocznik Skrzatuski” (2014), t. 2, s. 125-129.

¹² M. Banaszak, *Kapłaństwo Staszica – problem badawczy*, w: *Stanisław Staszic. Materiały z sesji staszycowskiej, Piła 19-20 września 1995*, red. J. Olejniczak, Piła 1995, s. 91-100.

¹³ *Zarys dziejów Piły w latach 1945-2000*, red. M. Fijałkowski, Piła 2013.

gminę wyznaniową w Pile. Spotkała go za to kara ekskomuniki. Był uczestnikiem separatystycznego synodu w Lipsku, na którym doszło do ukonstytuowania Niemieckiego Kościoła Apostolsko-Katolickiego, zwanego Kościołem niemiecko-katolickim. Ksiądz Czerny został jednym z liderów tej wspólnoty i opracował ordynację kościelną tegoż wyznania. Zwolennicy jego nauki utworzyli zaledwie kilka gmin wyznaniowych na Pomorzu. Ostatecznie w I połowie XX w. zostały wchłonięte przez Kościół starołuterański.

Spotkanie 5 listopada 2014 r. było poświęcone dziejom najnowszym Kościoła w Pile. Ksiądz dr Jarosław Wąsowicz SDB, dyrektor Archiwum Salezjańskiego Inspektorii Pilskiej i wykładowca historii Kościoła w WSD TS w Łądzie, przedstawił wówczas temat *Ksiądz dr Stanisław Styrna SDB, proboszcz i dziekan pilski w latach 1979-1987, kapelan „Solidarności”, honorowy obywatel miasta Piły*. Prelegent zarysował krótko podstawowe dane z biografii ks. Styrny, koncentrując się zwłaszcza na jego posłudze kapłańskiej w Pile. Pozostawiła ona widoczne ślady duchowe po dzień dzisiejszy, chociażby w postaci licznych wspólnot formacyjnych założonych przez pilskiego proboszcza w latach 80. XX w. W historię regionu ks. dr Stanisław Styrna wpisał się także jako kapelan „Solidarności”, a po stanie wojennym niezłomny obrońca ludzi prześladowanych i represjonowanych, organizator Tygodnia Kultury Chrześcijańskiej i Dni Społecznych, które w tych trudnych czasach stwarzały jedyną przestrzeń dla wolnej myśli. Po latach za swoją działalność został przez mieszkańców naszego miasta nagrodzony. W 2007 r. otrzymał tytuł Honorowego Obywatela Piły.

10 grudnia 2014 r. gościliśmy na naszych wykładach mgr. Romana Chwaliszewskiego, kierownika pilskiej delegatury Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków. Przedstawił on referat *Ojciec Jerzy Rumak OFM Cap – inicjator działalności duszpasterskiej oo. Kapucynów w Pile*. Wykład zgromadził wyjątkowo dużo wiernych z parafii pw. św. Antoniego. Ojciec Rumak był z Piłą bardzo związany. Jako pierwszy polski kapłan po wojnie na ruinach miasta odprawił Mszę św. Organizował od podstaw parafię pw. św. Antoniego i inne placówki kapucynów na Ziemiach Odzyskanych. Swoje przeżycia opisał w książce *Wspomnienia pilskie* wydanej w Asyżu w 1971 r.¹⁴. W 1967 r. o. Jerzy Rumak wyjechał z Polski i przez wiele lat pracował w Niemczech. U schyłku swojego życia powrócił do ojczyzny i odwiedzał nasze miasto. W 1990 r. za szczególne zasługi w przywracaniu polskiego oblicza naszemu miastu został odznaczony Medalem Staszica i Medalem Rodła, natomiast 9 maja 1996 r. nadano mu godność Członka Honorowego Towarzystwa Miłośników Miasta Piły. W grudniu 1997 r. był specjalnym gościem na sesji naukowej z okazji jubileuszu 15-lecia Towarzystwa.

Wykład w styczniu ponownie wygłosił ks. dr Jarosław Wąsowicz SDB. Przedstawił on postać jednego z pierwszych polskich salezjanów, który urodził się i wychował niedaleko Piły. Tytuł referatu brzmiał *Ksiądz dr Wiktor Grabelski SDB (1857-1902) z Gleśna k. Wyrzyska, protagonista dzieła salezjańskiego w Polsce*. Wspomniany przez dyrektora ASIP kapłan był w latach 90. XIX w. wychowawcą polskiej młodzieży w Zakładach Salezjańskich we Włoszech, m.in. młodego Augusta Hlonda, który później wstąpił w szeregi duchowych synów św. Jana Bosko, został pierwszym biskupem

¹⁴ J. Rumak, *Wspomnienia pilskie*, Asyż 1971.

katowickim, następnie arcybiskupem gnieźnieńsko-poznańskim i prymasem Polski. Kardynał Hlond, wspominając postać swojego wychowawcy, zwykł mawiać: „my wszyscy z niego”. Ksiądz Wiktor Grabelski był także pierwszym redaktorem *Wiadomości Salezjańskich*, które zaczęły się ukazywać w 1887 r. Dzięki temu czasopismu na ziemiach polskich pod zaborami wzrastało zainteresowanie salezjańskimi zakładami dla młodzieży, pozyskiwano też dobrodziejów i pomocników dla tych dzieł. Część z nich rekrutowała się z mieszkańców naszego regionu.

Kolejną prelekcję 11 lutego 2015 r. wygłosił ks. mgr Tomasz Szugalski, kapłan diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej, który w okresie swojej posługi duszpasterskiej w Pile zbierał materiały dotyczące najstarszych dziejów kościelnych miasta nad Gwdą. Tym razem prelegent przedstawił nam temat *Ksiądz Ludwik Stock, proboszcz parafii Świętych Janów w latach 1856-1904*. Słuchacze mogli zapoznać się ze skomplikowaną sytuacją religijną i narodową Piły w wieku XIX w. Ksiądz Stock trafił do miejscowej parafii 1 kwietnia 1856 r., początkowo jako komendarz, a od 31 maja 1860 roku jako proboszcz. W parafii pw. Świętych Janów pracował 48 lat. W roku 1904 przeszedł na emeryturę. Zmarł w Pile 31 marca 1907 r. Poprzez pracę duszpasterską w pilskiej parafii przyczynił się do wznowienia kazań w języku polskim i bronił prawa Polaków do ojczystej mowy wobec władz pruskich. Zwiększył też ilość nabożeństw w kościołach filialnych. Posługiwaniem kapłańskim objął również więźniów i żołnierzy. Dbał o materialną stronę parafii.

18 marca 2015 r. zaszczylił nas swoją obecnością J.E. bp dr Krzysztof Zadarko, który w ramach *Kościelnych Dziejów Piły* wygłosił prelekcję *Biskup Czesław Domin, jako pasterz Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej*. W ramach reorganizacji struktur administracyjnych Kościoła w Polsce 25 marca 1992 r. papież Jan Paweł II bullą *Totus Tuus Poloniae populus*, dokonał nowego podziału diecezji w Polsce. Okręg pilski z Piłą, Trzcianką i Krzyżem Wielkopolskim został wówczas włączony do diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej, której sufraganem był już wówczas bp Czesław Domin. Wprawdzie zarządzał diecezją niespełna cztery lata, ale wpisał się w jej historię jako człowiek niezwykłego dobra, zatroskany zwłaszcza o najbiedniejszych. Prelegent szczegółowo omówił drogę życia bpa Czesława. Nie koncentrował się jednak tylko na danych biograficznych, ale starał się jednocześnie zarysować niezwykle bogatą duchową sylwetkę bohatera swojej opowieści. To dzięki tym duchowym przymiotom, skromności i dobroci pamięć o biskupie jest wśród diecezjan bardzo żywa. Dla pilan ważne jest i to, iż w czasie posługi pasterskiej w diecezji poszerzył on sieć parafialną w naszym mieście. Ksiądz Biskup Czesław Domin zmarł 15 marca 1996 r. w Warszawie.

Tradycyjnie już w ramach wykładów w cyklu *Kościelne Dziej Piły* gościliśmy proboszcza parafii ewangelicko-augsburskiej w Pile ks. mgr. Tomasza Wolę. Przez wiele lat, aż do zakończenia II wojny światowej, to właśnie protestantyzm był wiodącym nurtem chrześcijaństwa w naszym mieście. Nasz ekumeniczny prelegent 8 kwietnia 2015 r. przedstawił referat *Ksiądz Ludwik Heine proboszcz kościoła ewangelickiego św. Jana w Pile*. Wypowiedź ks. Woli dotyczyła dzielnego pastora Kościoła Wyznaniowego, który jako jeden z niewielu sprzeciwił się Hitlerowi. W odpowiedzi na taką postawę zabroniono mu publicznego wypowiedziania się i posługiwania, pozbawiono

też ks. Ludwika Haine dochodów oraz szykanowano na wiele sposobów. Pozostał on jednak wierny swoim przekonaniom. Wydalono go wówczas z Piły. Miało to miejsce 27 sierpnia 1934 r. Johaneskirche został wówczas zabrany Kościołowi Wyznaniowemu. Członkowie tej wspólnoty mogli spotykać się w dawnym kościele sekty Czerskiego. Sam zaś pastor osiedlił się w *Bad Pyrmon* i był prześladowany do 1945 r. Krótco po zakończeniu wojny został zwołany Synod Kościoła Ewangelickiego, który przejął działalność i założenia Kościoła Wyznaniowego. Niemieccy chrześcijanie przestali istnieć. Natomiast pastor Ludwig Heine został pisemnie zrehabilitowany przez Radę Najwyższą Kościoła Ewangelickiego i uznany za wiernego sługę, który walczył o Kościół i wiarę. Heine zmarł w Bad Vibel 5 lutego 1957 r.

13 maja referat zatytułowany *Ksiądz dr Bolesław Domański proboszcz z Zakrzewa Złotowskiego i jego działalność na rzecz Związku Polaków w Niemczech* przedstawił pracownik Muzeum Stanisława Staszica – mgr Maciej Usurski. Bohater wykładu był postacią niezwykle ważną dla całego regionu oraz Polaków, którzy po zakończeniu wojny znaleźli się poza granicami odrodzonej Rzeczypospolitej. Ksiądz Domański jest postacią zasłużoną nie tylko ze względu na gorliwość duszpasterską, ale także działalność patriotyczną i społeczną. W 1929 r. został wybrany patronem Rady Nadzorczej Związku Spółdzielni Polskich w Niemczech i od tego czasu zaczęto go nazywać „księdzem patronem”. Z tym przydomkiem 9 lutego 1933 r. został wybrany prezesem Związku Polaków w Niemczech, którą to funkcję pełnił do śmierci. Ukoronowaniem działalności ks. Domańskiego było zorganizowanie w Berlinie 6 marca 1938 r. I Kongresu Związku Polaków w Niemczech. Uchwalono na nim słynne *Pięć Prawd Polaków*. Ksiądz patron zmarł 21 kwietnia 1939 r. w Berlinie i został pochowany w Zakrzewie koło Złotowa, gdzie pełnił funkcję proboszcza. Z perspektywy czasu można powiedzieć, że Pan Bóg oszczędził mu cierpień, jakie spadły na działaczy Związku Polaków w Niemczech po wybuchu II wojny światowej. Wszyscy jego najbliżsi współpracownicy przeszli przez więzienia i obozy koncentracyjne.

Ostatni wykład drugiej edycji *Kościelnych Dziejów Piły* odbył się 10 czerwca 2015 r. Prelegentem był tym razem mgr Stanisław Dąbek, dyrektor Regionalnego Centrum Kultury – Fabryka Emocji w Pile, który przedstawił referat *Ksiądz Stanisław Olędzki SDB – salezjanin, kapłan, wychowawca i poeta*. Dotyczył legendarnej wręcz w Pile postaci charyzmatycznego wychowawcy wielu pokoleń młodzieży, salezjanina – poety ks. Olędzkiego. Pamięć o nim w Pile jest bardzo żywa. Co jakiś czas organizowane są wieczory poetyckie ku jego pamięci, nazwiskiem kapłana nazwano w roku ubiegłym skwer łączący kościół pw. Świętej Rodziny z Liceum Ogólnokształcącym, a więc ze szkołą, której młodzież w latach 80. uczęszczała do ks. Olędzkiego na parafialną katechezę. Staraniem domu kultury oraz wychowanków księdza poety w 2009 r. ukazał się tomik jego niepublikowanych wierszy pt. *Testament Ostatni*.

Podczas każdego z wykładów odnotowano dużą frekwencję potwierdzającą nie słabnące zainteresowanie mieszkańców Piły lokalną historią. Zauważyć należy także wysoką jakość merytoryczną prelekcji, co świadczy z kolei o potencjale pilskiego środowiska historyków, salezjanów oraz kapłanów diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej, którzy włączają się w naszą inicjatywę. W tym miejscu przypomnieć jeszcze raz należy życzliwość, z jaką *Kościelne Dzieje Piły* od początku spotykają się ze strony

bpa dra Krzysztofa Zadarki, który pomimo licznych zajęć wsparł organizatorów swoją obecnością i wykładem. Podobnym poparciem inicjatywa cieszy się u przełożonych salezjańskich z ks. inspektorem dr. Markiem Chmielewskim SDB na czele, który jako historyk Zgromadzenia Salezjańskiego być może zaszczyca nas także swoim referatem.

Podczas ostatniego spotkania w czerwcu 2015 r. zarówno jego uczestnicy, jak i obecni na wykładzie mgr. Stanisława Dąbka pozostali prelegenci postulowali, aby w przyszłym roku akademickim nasz cykl kontynuować. Przed nami zatem trzecia edycja *Kościelnych Dziejów Piły* – miejmy nadzieję równie ciekawa i udana, jak te z lat 2013-2015.